

Diskussionsmaterial om tvångs- och begränsningsåtgärder

Grundlagen skyddar medborgaren

Varje medborgare är gentemot det allmänna skyddad mot påtvingat kroppsligt ingrepp och frihetsberövande.

All vård och omsorg som ges utifrån SoL¹, LSS² och HSL³ bygger på frivillighet. Inom vården och omsorgen får man i regel^{4,5} inte ge insatser mot den enskildes vilja. Därutöver är alla medborgare via svensk grundlag skyddade mot påtvingat kroppsligt ingrepp och frihetsberövande. Det innebär att inga personer får utsättas för insatser som begränsar deras möjlighet att röra sig eller bli övervakade.

Detta skydd kan bara inskränkas med stöd av särskild lag⁵. SoL, LSS och HSL innehåller inte några regler som tillåter den typen av inskränkningar.

¹ Socialtjänstlagen

² Lagen om stöd och service till vissa funktionshindrade

³ Hälso- och sjukvårdslagen

⁴ I nödsituationer – t.ex. om en person är på väg att hoppa ut från en balkong kan man ingripa
Se även lagarna nedan som tillåter inskränkningar

⁵ Lagar som tillåter den typen av inskränkningar är:
Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)
Lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM)
Lagen om psykiatrisk tvångsvård (LPT)
Lagen om rättspsykiatrisk vård (LRV)

Vad är en tvångs- och begränsningsåtgärd?

- Att göra något mot den enskildes vilja
- Att frihetsberöva och begränsa den enskildes rörelsefrihet

En tvångs- och begränsningsåtgärd är en åtgärd som syftar till att begränsa eller utöva tvång mot den enskilde.

Det handlar om att genomföra åtgärder:

- mot den enskildas vilja (Tvinga en person att duscha, beslagta den enskildes saker mot dennes vilja etc.) , och att
- frihetsberöva eller begränsa rörelsefrihet (dvs låsa in en person och hindra personen att röra sin kropp)

Vad är en skyddsåtgärd?

Syftet med en skyddsåtgärd ska vara att skydda den enskilda
Personen ska också ge sitt samtycke till åtgärden

Det förekommer också åtgärder som benämns skyddsåtgärder.

En åtgärd kan beroende av hur den används antingen vara en tillåten eller en otillåten åtgärd.

En åtgärd är en skyddsåtgärd – och tillåten – under följande förutsättningar

- Den enskilde samtycker till åtgärden
- Syftet med åtgärden är att skydda, stödja, hjälpa eller aktivera den enskilde
- Syftet med åtgärden får inte vara att kompensera för brister¹ i verksamheten

Även om en skyddsåtgärd är tillåten kan det finnas mindre begränsande åtgärder som fungerar lika bra.

¹ Brister i bemanning, personalens kompetens eller brister i miljön

Vad kan tvång och begränsningar innebära?

- Känsla av att bli kränkt och ovärdigt behandlad
- Minskad rörlighet leder ofta till muskelsvaghet, försämrad balans, gångförmåga och fallrisk
- Minska självständighet
- Bälten kan orsaka allvarliga olyckor och dödsfall

Att inte få bestämma över sig själv och den egna livssituationen upplever många som kränkande och ovärdigt. Självbestämmande är en mänsklig rättighet.

Begränsningar i sin tur, leder ofta till minskad rörelse av kroppen vilket i sin tur leder till negativa konsekvenser i form av bl.a.:

- Muskelsvaghet, försämrad balans och gångförmåga (motverkar den enskildes självständighet och ökar risken för fallskador)

Där utöver kan åtgärderna leda till skador. Exempelvis bälten och sänggrindar kan leda till allvarliga olyckor (att personen klämmer sig eller riskerar att kvävas) och dödsfall.

Exempel på tvångs- och begränsningsåtgärder

- Att tvinga en person att duscha
- Att ta den enskildes tillhörigheter (t.ex. cigaretter), mot dennes vilja
- Att montera ett brickbord på rullstolen (som hindrar personen att resa sig upp) mot personens vilja
- kan ni komma på fler?

(Läs upp exemplen från bilden)

Kan ni komma på fler?

Fler exempel

- Att tvångsmedicinera
- Att dra upp en sänggrind för att personen inte ska falla ur sängen utan att ha dennes samtycke
- Låsa den enskildes garderobsdörr mot dennes vilja
- Att ha ytterdörren låst till ett boende som innebär att några av de boende inte kan öppna låset och själva ta sig ut och därmed blir inlåsta¹

¹ Det kan vara möjligt att låsa en ytterdörr, förutsatt att en enskild som inte kan öppna dörren utan dröjsmål kan få hjälp med att öppna dörren. Det är viktigt att det finns en plan för hur den enskilde ska kunna få hjälp att ta sig ut, dels i normala situationer, dels i en situation som kräver utrymning vid t.ex. en brand. Det är även viktigt att beakta hur socialtjänst- och hälso- och sjukvårdspersonal ska kunna ta sig in.

Exempel på en skyddsåtgärd

Kim har trillat ur sin rullstol och vill därför hellre ligga i sängen. Där känner han sig tryggare än i rullstolen.

Personalen föreslår att Kim ska prova ett bälte i rullstolen för att inte ramla ur den. Då kan han fortsätta att umgås med de andra boende.

Kim vill prova bältet och tycker lösningen fungerar bra.

Eftersom syftet är att skydda Kim från att trilla och han har gett sitt samtycke är detta en skyddsåtgärd.

(Läs upp exemplet från bilden)

Åtgärden är tillåten om den enskilde samtycker till åtgärden och om den tillgodoser ett individuellt behov hos denne. Men om syftet med åtgärden är att hålla fast en orolig person eller av annat skäl frihetsberöva eller begränsa den enskildes rörelsefrihet får man inte använda bältet även om den enskilde samtycker till åtgärden. Detta då åtgärden inte syftar till att stödja, hjälpa eller aktivera den enskilde. Detsamma gäller om åtgärden används för att kompensera för till exempel bristande bemanning, brister i kompetens eller att verksamheten bedrivs i lokaler som inte är ändamålsenliga.

Viktigt att vara observant på vad den enskilde tycker om åtgärden samt att vara öppen inför alternativa och mindre ingripande åtgärder.

Varför används tvångs- och begränsningsåtgärder?

En stark vilja – ofta från
anhörigas sida – att skydda
enskilda från skada
Brister i organiseringen av
arbetet, till exempel
bemanning, kompetens eller
i miljön
Okunskap
... kan ni komma på fler?

(Läs upp exemplen från bilden)

Kan ni komma på fler?

Fler exempel på varför tvångs- och begränsningsåtgärder används?

- Man gör som de andra gör eller som man alltid gjort utan att ifrågasätta
- En vilja att rätta till det man själv tycker är fel
- Min egna vilja att slippa obekväma situationer och beteenden

Tvångs- och begränsningsåtgärder är inte tillåtna! Därför behöver man veta hur de ska förebyggas och undvikas.

Gemensamt ansvar

- Personalen behöver veta vad tvångs- och begränsningsåtgärder är
- Om tvångs- och begränsningsåtgärder förekommer eller riskerar att förekomma är det viktigt att personalen synliggör det

Personalen ska känna sig trygga i att det är bra att synliggöra kvalitetsbrister – här har chefen en viktig roll.

Alla har ett ansvar när det gäller tvångs- och begränsningsåtgärder

Personalen:

- behöver veta vad tvångs- och begränsningsåtgärder är för att kunna uppmärksamma, synliggöra och förebygga dem och därmed bidra till att kvaliteten i verksamheten utvecklas
- har en viktig roll att synliggöra de tvångs- och begränsningsåtgärder som förekommer eller riskerar att förekomma¹

Det är först när en tvångs- och begränsningsåtgärd är identifierad och synliggjord som den kan förebyggas.

Personalen ska känna sig trygga i att det är bra att synliggöra kvalitetsbrister – här har chefen en viktig roll

Förekomst, eller risk för tvångs- och begränsningsåtgärder kan analyseras och förebyggas både från ett verksamhets- och individperspektiv.

¹ Kan göras via verksamhetens system för synpunkter och klagomål eller som en rapport om ett missförhållande (lex Sarah)

Att förebygga på verksamhetsnivå

Arbeta systematiskt

- Planera verksamheten utifrån de behov som ska tillgodoses och de mål och krav som gäller för den
- Vid genomförandet av arbetet synliggöra förekomst av eller risk för tvångs- och begränsningsåtgärder
- Vid egenkontroll speciellt uppmärksamma tvång och begränsningar
- Förbättra verksamheten utifrån det som framkommit vid genomförandet och egenkontrollen

Om att förebygga tvångs- och begränsningsåtgärder på verksamhetsnivå
Arbeta systematiskt¹

1. Planera verksamheten² (bemanning, kompetens, miljö, internt/externt stöd, riskanalyser) utifrån de behov verksamheten ska tillgodose
2. Vid genomförandet av stöd, vård och omsorg synliggöra tvångs- och begränsningsåtgärder (eller risk för dessa)³
3. Vid egenkontroll särskilt söka efter förekomst (av eller risk för) tvångs- och begränsningsåtgärder
4. Förbättra verksamheten utifrån vad som framkommit vid genomförandet av arbete samt egenkontroll
5. Etc

¹ Ansaret för att det systematiska kvalitetsarbetet fungerar ligger på den som bedriver verksamheten.

² Planering sker när verksamheten startas, när något av betydelse händer i verksamheten och i samband med den regelbundna uppföljningen av verksamheten

³ Tvångs- och begränsningsåtgärder kan synliggöras dels i form av lex Sara rapporter eller som klagomål och synpunkter på verksamhetens kvalitet

Förbättringsarbetet

Genom att synliggöra förekomst av – och risk för – tvångs- och begränsningsåtgärder får ledningen för verksamheten anledning att se över:

- bemanningen
- kompetensen
- brister i miljön
- personalens behov av mera stöd
- behov av förnyade riskanalyser

Genom att alltid synliggöra förekomst (och risk för) tvångs- och begränsningsåtgärder kan verksamheten få anledning att se över:

- Bemanningen (över dygnets 24 timmar)
- Kompetensen (behöver personalen utbildas eller ny kompetens knyts till verksamheten?)
- Brister i miljön (inne- och utemiljö)
- Personalens behov av mer stöd (mer närvarande chef, handledning, teamarbete, externt stöd etc.)
- Behov av förnyade riskanalyser

Via det systematiska arbetssättet skapas förutsättningar för en lärande organisation där kvaliteten kontinuerligt kan förbättras

Förebygga på individnivå

Arbeta individcentrerat och systematiskt.

- Planera bemötande, arbetsätt och insatser i samspel med den enskilda utifrån dennes behov
- Beakta den enskildes eventuella behov av stöd för kommunikation
- Var uppmärksam på situationer som kan leda fram till tvångs- och begränsningsåtgärder
- Analysera dessa situationer. Finns det bakomliggande problem? Sök efter möjliga lösningar
- Prova åtgärder i syfte att förebygga dessa situationer
- Följ upp om de vidtagna åtgärderna lett till en förbättring.

(Läs upp texten på bilden)

Inom LSS området talar man om Utmanande beteenden och inom demensområdet om BPSD.

Dessa beteenden och symptom är ofta uttryck för att något är fel.

Att hantera de situationer som uppstår pga. utmanande beteende och BPSD kan lösa situationen för stunden, men löser inte det bakomliggande problemet.

Därför är det viktigt att ta reda vad som ligger bakom beteendet eller symptomet.

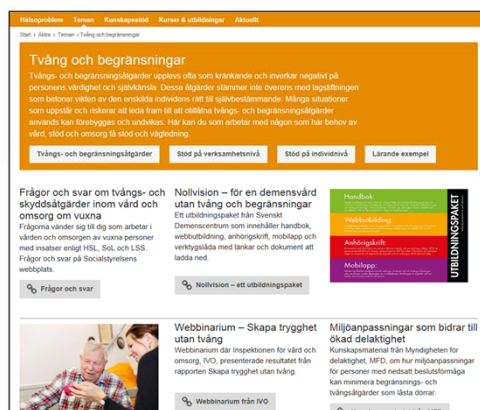
Att förebygga tvångs- och begränsningsåtgärder är ofta en process. En förbättring är ett steg i rätt riktning. Viktigt att inte ge upp.

Prova nya lösningar fram till dess problemet är borta.

Stöd för förebyggande arbete

www.kunskapsguiden.se

På kunskapsguiden.se finns stöd för dig som vill utveckla arbetet med att förebygga tvångs- och begränsningar i verksamheten.

På kunskapsguiden finns kunskapsstöd för att förebygga och undvika tvångs- och begränsningsåtgärder.

Där hittar ni också lärande exempel.

Det är exempel från verksamheter som arbetat aktivt för att förebygga och undvika tvångs- och begränsningsåtgärder.

Diskussionsfrågor – tvångs-, begränsnings- och skyddsåtgärder

- Ge exempel på hur personers möjlighet att röra kroppen kan begränsas med hjälp av olika hjälpmedel?
- Ge exempel på hur de boendes rörelsefrihet kan inskränkas på andra sätt?
- Ge exempel på några skyddsåtgärder?
- Förekommer det/har det förekommit skyddsåtgärder i er verksamhet. I så fall vilka?

Förslag till frågor att diskutera – antingen i anslutning till att ni tagit upp saken , eller som en sista punkt.

... fler diskussionsfrågor

- Har du varit med om att genomföra, eller sett hur andra har genomfört insatser som personen motsatt sig? Berätta!
- Välj någon/några av de exempel som kommer fram i svaren på frågan ovan. Hur skulle ni kunna hantera en sådan situation i stället för att använda tvång och begränsningar?
- Hur kan andra professioner vara till hjälp i arbetet med att förebygga tvång och begränsningar?

Förslag till frågor att diskutera – antingen i anslutning till att ni tagit upp saken, eller som en sista punkt.

Gör en plan

Diskutera hur ni kan undvika tvångs- och begränsningar. Fråga er till exempel: Hur kan vi

- öka vår kunskap om tvångs- och begränsningsåtgärder
- säkra att det som sker eller riskerar att ske synliggörs
- skapa ett återkommande forum där vi diskuterar brister och förebyggande åtgärder

Förslag till tre punkter att enas om.
Finns det mer ni kan göra – i så fall vad?

Hur kan vi förklara för anhöriga att vi inte får använda tvångs- och begränsningsåtgärder?

- Betona att ni inte kan göra saker mot den enskildes vilja.
- Erbjud anhöriga att bli delaktiga i hur ni tillsammans skulle kunna lösa situationen med en alternativ åtgärd.
- Om den enskilde vägrar – ta hjälp av anhöriga i ett motiveringsarbete.

Hur förklarar vi för anhöriga¹ att vi inte får använda tvångs- och begränsningsåtgärder

Betona att enligt vår lagstiftning är alla – även personer med nedsatt beslutsförmåga – myndiga personer vars vilja vi ska respektera.

Erbjud anhöriga att bli delaktiga i hur ni tillsammans skulle kunna lösa situationen med en alternativ åtgärd.

(Deras personkännedom kan vara till stor hjälp när det gäller att hitta en bättre åtgärd)

Om den enskilde vägrar – ta hjälp av anhöriga i ett motiveringsarbete

(Hjälp varandra att hitta bra argument, finna vägar att informera så den enskilde förstår (t.ex. prova en åtgärd) och – i förekommande fall - att tolka den enskildes kroppsspråk)

¹ Om den enskilde inte vill att anhöriga ska vara delaktiga så ska dennes vilja respekteras. Regler om sekretess och tystnadsplikt gäller också i förhållande till anhöriga och behöver därför beaktas om man vill prata eller involvera anhöriga.

Mer information finns på:
www.kunskapsguiden.se

Prenumerera på vårt nyhetsbrev:
www.socialstyrelsen.se/nyhetsbrev